

Birminghamin yliopiston professori Candida Moss käsittelee näitä kysymyksiä Uuden testamentin ja varhaisen kristinuskon näkökulmasta lyhyehkössä mutta ajatuksia herättävässä kirjassaan. Kussakin kirjan neljästä luvusta lähtökohtana on yksi Uuden testamentin teksti tai teema, jota avataan lyhyillä mutta osuvilla viittauksilla antiikin filosofien ja varhaiskristillisten opettajien näkemyksiin.

Luvussa 1 Moss käy keskustelua Jeesuksen ylösnousemusruumiista Johanneksen kertomuksessa epäilevästä Tuomaasta (Joh. 20:24–28). Moss huomauttaa, että kertomuksessa mainitut ”haavat” voivat tarkoittaa myös arpia. Kreikankielisen tekstin perusteella Tuomasta ei pyydetä laittamaan sormiaan Jeesuksen haavoihin (kuten esimerkiksi Caravaggion tunnetussa maalauksessa on tulkittu), vaan tunnustelemaan haavojen arpia iholla. Moss korostaa oikein, että Johanneksen kertomuksessa ylösnousemuksesta Jeesuksen ruumis on muutoksen tilassa. Jos ”haavojen paikat” tarkoittavat arpia, tämä korostaa, että Jeesuksen ruumis on edelleen ”elävä”. Antiikin manalakuvauksissa vainajien kuoleman aiheuttaneet haavat nimittäin vuotavat edelleen. Mossin mukaan kertomus edellyttää, että ylösnousemusruumiissa säilyy merkkejä elämän aikana syntyneistä vajavuuksista, tässä tapauksessa arpia haavoista.

Luvussa 2 Moss tarkastelee Jeesuksen ohjetta väärään elämäntapaan houkuttavien ruumiinjäsenten amputoinnista (Mark. 9:43–48). Mossin mukaan ohjeen voi tulkita kirjaimellisesti eikä siinä ole välttämättä kyse rangaistuksesta, kuten usein on oletettu. Ruumiinjäsenen

menettäminen saattoi olla sanariteteo sodassa, ja amputointi oli dramaattinen mutta ei aivan epätavallinen sairauden hoitomuoto. Kiinnostava on havainto, ettei Markus tässä yhteydessä puhu amputoidun ruumiinjäsenen palauttamisesta Jumalan valtakunnassa, pikemminkin päinvastoin: sinne mennään silmä- ja jalkapuolina. Moss päätelee, että Markus kääntää näin päälaelleen antiikin maailmassa yleisen ajatuksen täydellisestä, mahdollisimman symmetrisestä ruumiista.

Luvun 3 lähtökohtana on Jeesuksen ja saddukeusten keskustelu aviollisista velvollisuuksista tuonpuoleisuudessa (Mark. 12:18–27), mutta varsinainen teema on, mihin ylösnousemusruumista oikeastaan tarvitaan. Jos tulevassa pelastuksen ajassa ei syödä ja juoda, mihin tarvitaan hampaita ja ruuansulatuskanavaa? Jos tulevassa pelastuksen ajassa ei olla enää naimisissa, mihin tarvitaan sukupuolielimiä tai sukupuoliero? Varhaisten kristittyjen näkemykset aiheesta vaihtelivat. Yksi korosti, että ylösnousemuksessa kaikki noudattavat samaa askeettista elämäntapaa kuin hurskaimmat jo nyt maan päällä; toisen mukaan hampaat näyttävät hyviltä, ja kolmas vetosi siihen, että muulleillakin on sukupuolielimet, joten niiden ainoa tarkoitus ei voi olla lisääntyminen.

Viimeisen luvun aiheena ovat pelastuneiden valkoiset vaatteet ja niihin sisältyvä estetiikka Ilmestyskirjassa. Luvussa esitellään laajasti valkoiseen väriin liittyvää ihannointia antiikin maailmassa. Valkoiset vaatteet liittyivät uskonnollisiin rituaaleihin mutta ennen kaikkea yläluokkaan, samoin kuin valkoinen ihonsävy, joka kertoi siitä, ettei henkilö joutunut teke-

mään raskasta ruumiillista työtä. Ilmestyskirja siis tavallaan demokratioi ”valkoisen” ihanteen, sillä se lupaa valkoiset vaatteet kaikille uskossaan lujina pysyville. Juuri näin tehdessään se kuitenkin samalla hyväksyy ja jakaa ympäröivässä yhteiskunnassa vallinneen kauneusihanteen.

Mossin lyhyiden tutkielmien taustalla on viime vuosina esiin noussut vammaisuuden tutkimus (disability studies), jonka piiristä on noussut kriittisiä näkökulmia perinteisiin käsityksiin siitä, millainen ihanteellisen ja/tai ”normaalin” ruumiin pitäisi olla. Kirjassa käsitellyt esimerkit sopivat hyvin virittämään uusia ajatuksia ja keskustelua tästä aihepiiristä. Teemaan olisivat sopineet vastapainona Uuden testamentin ihmekertomukset, joissa tulee esiin ”perinteisempi” käsitys sairauksista ja ruumiin vammoista ratkaisua – yliluonnollista korjausliikettä – vaativina ongelmina.

Ismo Dunderberg
Uuden testamentin
eksegetiikan professori
Helsingin yliopisto

MARIA KATAJAVUORI
Kuoleman ja elämän kysymys: Miten yksilöt, lajit ja yhteiskunnat altistavat itsensä tuholle. Jyväskylä: Atena 2018. 468 s.

Kuolema kammottaa ja kiehtoo. Nykykulttuurin suuret ongelmat kuolemaan liittyvien asioiden kohtaamisessa ovat laajalti tiedossa, mutta muutosliikkeet ovat toistaiseksi olleet vaikutuksiltaan vähäisiä. Piiloon ajettu kuolema kuitenkin pitää ihmiskuntaa ot-

teessaan myös henkisesti. Aihepiiriin liittyviä heijastuspintoja tarkastellaan suurella kiinnostuksella. Kuolemankuvasto jatkaa ilmenemistään populaarikulttuurissa. Esimerkiksi julkisuuden henkilöiden kuolemien kautta käsitellään kuolevaisuuskyshymyksiä laajemminkin, joskin puolipiilevästi.

Kuoleman tarkastelu liittyy yhteen toisen hyvin keskeisen kiinnostuksen kohteen kanssa: suurten kertomusten. Nykyihminen etsii kehyksiä ja juonenkulkuja, joiden osaksi hän voisi sijoittaa itsensä ja joiden varassa hän voisi ymmärtää elämäänsä. Lähihistorian aikana yhä keskeisemmiksi ovat muodostuneet luonnontieteelliset kehystymökset. Kosmologeista ja evoluutiotutkijoista on tullut maailmanselittäjiä. Viime vuosina tosin historioitsija Yuval Noah Harari on noussut vahvasti samaan kategoriaan.

Maria Katajavuoren laaja-alainen teos *Kuoleman ja elämän kysymys* yhdistää nämä kaksi juonetta: kuolema-tematiikan ja maailmanselityksen. Mittakaava ja tehtävänasettelu on melkoinen, kuten alaotsikko kuvaa: *Miten yksilöt, lajit ja yhteiskunnat altistavat itsensä tuholle*. Teos on nuorelta kirjoittajaltaan (julkaisuajastaan 25 vuotta!) melkoinen taidonnäyte, sillä kirja onnistuu perustehtävässään erinomaisesti. Se tarkastelee monipuolisesti teemaansa, välittää uutta tietoa ja kannustaa implisiittisesti sisältönsä kautta myös edistämään ekologista kestävyttä. Katajavuori on ekologi ja luonnonsuojelubiologiaan erikoistunut ympäristöaktiivi, joka tutkii karuja pohjoisia ekosysteemejä.

Kuoleman ja elämän kysymys on herättänyt sangen laajaa huomiota. Kirjasta julkaistiin esi-

merkiksi laaja artikkeli *Helsingin Sanomissa*. Teokselle on helppo ennustaa kestävä menestystä. Valtavasta lähdemateriaalista ja teemojen laajuudesta huolimatta kirja on helposti luettava. Kirjoitustyylillä on taitava. Hersyvät käytännön esimerkit tuovat vastapainoa vakaville pohdinoille: yksittäin ymmärrettävät asiat kuten meduusat, sopulit tai leivänpaahtimet tekevät sisällöistä helpommin tajuttavia. Toisinaan teksti yltyy iturhankin maalailevaan kuvaukseen, mutta kaikkienensa teos on huomattava tyylinäyte.

Kirjan kolme pääosaa tulevat mainituiksi jo alaotsikossa: ensin käsitellään itsetuhoisuutta yksilöiden, toiseksi lajien ja kolmanneksi yhteiskuntien tasolla. Lopuksi Katajavuori nivoo sisältöä ja nykyhetken haasteita kokoavasti yhteen. Teos tarjoaa runsaasti tietoa biologiasta, ekologiasta ja ympäristökysymyksistä, jotka kaikki nivoutuvat yhteen monimutkaisten yhteiskunnallisten kysymysten kanssa. Katajavuori käsittelee vaikeita ympäristökysymyksiä viisaasti: tyyli on kiihkoton, muttei innoton. Faktojen annetaan puhua puolestaan.

Tässä arvioissa käsittelen etenkin kirjan liittymäpintoja teologiaan ja ympäristöahdistuskeskusteluun. Teologin huomion kirjan kielenkäytössä kiinnittää nopeasti termi ”ikuinen elämä”. Katajavuori ei kuitenkaan käsittele tuonpuoleisuutta, vaan rajaa sen kirjan käsittelyalan ulkopuolelle. ”Ikuinen elämä” viittaa teoksessa jatkuvaan maanpäälliseen elämään, josta Katajavuori toteaa, että se ei ole niin mahdotonta kuin mitä usein oletetaan. Jostain syystä biologisen elämän luonne kuitenkin on vahvasti yksilöiden

rajallisuuteen perustuva ja usein jopa itsetuhoisuusmekanismeja sisältävä. Tästä dynamiikasta tai jopa dialektiikasta syntyy teoksen perusjännite.

Oma viime vuosien tutkimus- ja yhteiskunnallinen vaikuttamistyöni on liittynyt ympäristökriisiin herättämiin psyykkisiin vaikutuksiin sekä toivon tarkasteluun tämänkaltaisena maailmanaikana (ks. Panu Pihkala, *Päin helvettiä? Ympäristöahdistus ja toivo* [2017], josta arvio *Teologisen Aikakauskirjan* numerossa 1/2019). Ihmiskuntaa kaivertaa epäily ja kysymys: onko lajimme tuhoon tuomittu? Tässä kyselyn ilmapiirissä Katajavuoren kuvaus itsetuhoisuudesta on herättänyt laajaa kiinnostusta.

Kuoleman ja elämän kysymys lähestyy tilannetta realistisesti, mutta jättää toivolle mahdollisuuden ja korostaa lopulta nykyhetkestä löytyvän elämän merkityksellisyyden keskeisyyttä. Teoksen ansiona on, ettei se jää yksipuoliseksi. Esimerkiksi metsästäjä-keräilijöiden ansiot ekologisen kestävyuden kannalta tunnustetaan laajasti, mutta samalla käsitellään myös historiallisia esimerkkejä tällaisten yhteisöjen tuhoisasta käyttäytymisestä. Ympäristötoiminnan menestystarinoita tuodaan kuitenkin esiin, mutta samalla todetaan rehellisesti, että kokonaisuusien kannalta arvioituna menetykset ylittävät menestykset kirkaasti.

Nyky-yhteiskuntien ympäristöpolitiikan analyysi on lahjottoman terävänäköinen. Kaikenlaista silmien ummistamista, muka-ympäristöystävällisyyttä ja älyllistä laiskuutta tuodaan esiin tosiasioiden kuvauksen kautta. Katajavuori korostaa, että ihmiskunnalla olisi kaikki tieto ja mahdollisuudet toimia toisinkin, mutta silti kokonaisvaltainen elämän

säilyttäminen uupuu. Juuri tämä herättää voimakkaan kysymyksen itsetuhoisuudesta. Ero muihin itsetuhoisiin lajeihin piirtyy esiin siinä, että ihmisellä olisi periaatteessa suuremmat edellytykset ymmärtää toimintansa seuraukset ajassa ja paikassa. Tähän keskusteluun filosofialla ja teologialla olisi mahdollisuus osallistua ihmiskäsitystä ruotimalla.

Ympäristöfilosofian saralla Katajavuori nojaa kohtalaisen paljon niin kutsuttuun yhteismaiden tragedian teoriaan, joka onkin muodostunut klassiseksi. Kirjan ote ei kuitenkaan ole vahvasti filosofinen, mikä mahdollistaa myös tärkeät jatkokeskustelut siitä, miten erilaiset muut ympäristöfilosofian ja -politiikan teoriat suhtautuvat teoksen kokonaisnäkemykseen. Mutta jos tämäkin aiheuttaa vain lisää puhetta ja tekstejä eikä toimenpiteitä, seurauksena on itsetuhoisuuden kierteen vahvistaminen. Laatumalla suurelle yleisölle tarkoitettua teoksen Katajavuori on panostanut juuri siihen, mitä tutkija voi tehdä: tarjota monitieteellistä osaamista eri toimijoiden käyttöön sopivalla käyttöliittymällä.

Teoksessa psykososiaaliset näkökulmat jäävät ymmärrettävästi kirjassa vähemmälle huomiolle. Kyseisessä tutkimussuuntauksessa osa tutkijoista on sitä mieltä, että juuri kuolema ja kuolevaisuus ovat asioita, jotka voimistavat järkevän ympäristökäyttäytymisen välttelyä. Esimerkiksi niin kutsutussa Terror Management Theory -tutkimuksessa on tarkasteltu sitä, kuinka asiat, joita ihminen liittää kuolemaan, voivat aiheuttaa erilaisia pakoreaktioita, etenkin jos niin kutsuttu ontologinen turvallisuudentunne horjuu. Ilmastonmuutos on toisinaan ihmisille tällainen

asia, kuten myös eräät muut vakavat ekokriisin piirteet (ks. Matthew Adams, *Ecological Crisis, Sustainability and the Psychosocial Subject* [2016] sekä Pihkala 2017).

Ehkä juuri kuolevaisuus aiheuttaa ihmiselle ennen aikaisen kuoleman, koska hän yrittää paeta rajallisuutta eikä kohtaa ekokriisin vakavuutta. Kuoleman uhan kohtaaminen ja rajallisuuden hyväksyminen eli tuhon teeman kohtaaminen, voisivatkin ehkäistä itsetuhoa. Tämän vuoksi Katajavuoren tietorikas ja kiihkoton teos voi itse asiassa osallistua syvällisesti ”kuolemakasvatukseen” (ks. Panu Pihkala, ”Death, the Environment, and Theology”, *Dialog* 57, 287–294 [2019]) ja sitä kautta ympäristökasvatukseen. Teos mahdollistaa kuolema-tematiikan käsittelyn riittävän matalalla kynnyksellä.

Ekokriisin vakavuus on jo kirjoittanut maailmalla uudenlaisia teoksia, joissa kysytään, millaista olisi hyvä kuoleminen taito ekologisen tuhon edessä. Osa näistä teoksista on sangen stoalaisia (esim. Roy Scranton, *Learning to Die in the Anthropocene: Reflections on the End of a Civilization* [2016] sekä Robert Bringham & Jan Zwicky, *Learning to Die: Wisdom in the Age of Climate Crisis* [2018]). Katajavuori välttää kuitenkin sudenkuoppia pysyttelemällä erossa katkeruudesta ja liiallisesta yksilökeskeisyydestä. Nähdäkseni olennaista olisi nostaa esiin merkityksellisyyskysymysten keskeisyys ja toisaalta luoda yhteisöllisiä rakenteita tilanteen herättämien vaikeiden tunteiden käsittelemiseen, jottei tunne-energia kanavoituisi pelkkään aggressiivisuuteen tai patoutuisi masennukseen. Tämänkaltaista ympäristökasvatusta ovat hahmotelleet lisäksi esimerkiksi Ramsey Affifi ja Beth Christie artik-

kelissaan ”Facing Loss: Pedagogy of Death”, joka on ilmestynyt teoksessa *Environmental Education Research* (2018).

Katajavuoren teos päättyy kirjan kenties henkisiin lauseisiin, joissa korostuu juuri merkityksellisuuden kokeminen, vaikka tuhot ovat niin suuria: ”Maa on merkillisen ihana paikka, sekä elämän että kuoleman arvoinen, olemassaolostaan suurimman kiitoksen ansaitseva tuhon ja kestävyden systeemi.” Näiden sanojen taustalta paljastunee niitä henkisiä resursseja, joiden varassa näin jyrkässä teos on saatu kirjoitettua: luontoyhteys, merkityksellisyys ja kiitollisuuden kaltaisten hyveiden harjoittaminen.

Panu Pihkala, TT
Systemaattisen teologian
tutkijatohtori
Helsingin yliopisto